

Taikavuorella

Eilenberger, Wolfram: Taikurien aika. Filosofian suuri vuosikymmen 1919–1929 (2019). Suom Tommi Uschanov. Siltala. 399 sivua.

THOMAS MANNIN *Taikavuori*-romaanin (1924) päähenkilö, nuori Hans Castorp seuraa Alppien keuhkoparantolassa kahden filosofin loputonta väittelyä. Väljähtynyt humanisti Settembrini syksyyn viittaavine nimineen yrittää puolustaa eurooppalaista henkistä perintöä, kun taas teräväkielinen kriitikko Naphta pyrkii ajamaan hänet kerta toisensa jälkeen nurkaan. Ajankuvana nähdystä yläilmöjen keuhkoparantolassa juuri kukaan ei parannu, vaan päinvastoin terveetkin sairastuvat.

Vuonna 1929 Davosin Belvédère-vuoristohotellissa käytiin samantapainen filosofinen väittely laaja-alaisen humanistin Ernst Cassirerin ja hänen kriittikkonsa Martin Heideggerin välillä.

Rooliasetelmat muistuttivat Mannin romaania. Väittelyä seuranneet Heideggerin innokkaat opetuslapset, muun muassa nuori Emmanuel Levinas, laskettelukumppanit ja muu yleisö pääsivät todistamaan, miten tosielämä jäljittelee fiktiota.

Davosin väittely kuvataan *Taikurien ajassa* tarkoin. Kirjoittajan, saksalaisfilosofi Wolfram Eilenbergerin (1972–) mukaan Cassirer ja Heidegger eivät yrittäneet suoraan vastata Immanuel Kantin (1724–1804) kysymykseen ”Mikä on ihminen” vaan kysymyksen taustalla oleviin ääneen lausumattomiin oletuksiin.

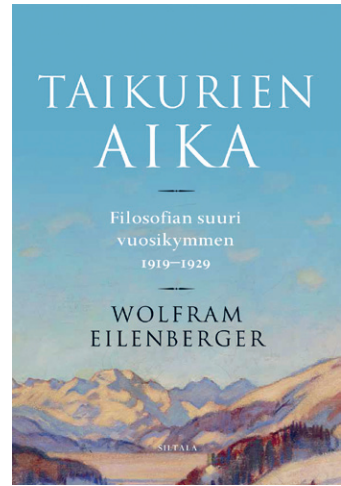
PERUSTA HUOJUU

Yhtä mieltä Davosin-kaksinkamppailua seuranneet olivat siitä, että valistuksen perushahmon Kantin elämää suuremman filosofisen järjestelmän perusta oli järkkynyt. Ajasta ja tilasta ei voinut enää puhua entiseen tapaan Albert Einsteinin vuoden 1905 suhteellisuusteorian jälkeen, ei liioin pysyvistä ihmisluonnosta Charles Darwinin jälkeen tai tietoisuuden läpinäkyvyydestä Sigmund Freudin jälkeen. Heisenbergin epävarmuusperiaate horjutti perinteistä lineaarista logiikkaa. Uskoa valistuksen ja edistyksen voittokulkuun murensi ensimmäisen maailmansodan käsittämätön joukko-teurastus.

Heideggerin (1889–1976) ja Cassirerin (1874–1945) lisäksi Eilenberger seuraa Ludvig Wittgensteinin (1889–1951) ja Walter Benjaminin (1892–1940) elämäntulkua 1920-luvulla. Näitä hyvin erilaisia filosofeja yhdisti kiinnostus ikään kuin ”puhtaan kielen”, kaikkien inhimillisten kielten perustan löytämiseen. Ihminen ei ilmaisisi itseään kielessä vaan kieli ihmisessä.

WITTGENSTEIN

”Älkää huolehtiko, ette te sitä koskaan tule ymmärtämään”, Wittgenstein sanoi vuonna 1929

väitöskirjastaan vastaväittäjilleen Bertrand Russelille ja G. E. Moorelle. Russel oli harvoja, joka ainakin yritti ymmärtää kulttifilosofiksi noussutta Wittgensteinia. Taloustutkija J. M. Keynes nimitti Wittgensteinia ei enempää eikä vähempää kuin jumalaksi, ilmeisesti vailla ironiaa.

Italian sotavankeudessa jo vuonna 1918 valmistuneessa *Tractatus logico-philosophicus* eli *Loogis-filosofisessa tutkielmassa* Wittgenstein uskoi ratkaisseensa kaikki ajattelun ongelmat. Hän kirjoitti: ”Ellei vastausta voi ilmaista, kysymystäkään ei voi ilmaista [–] Jos jokin kysymys voidaan ylipäänsä asettaa, siihen voidaan myös vastata”. Entä miltä tämä kuulostaa: ”Meistä tuntuu, että vaikka kaikkiin mahdollisiin tieteen kysymyksiin olisikin vastattu, elämänongelmiamme ei olisi edes sivuttu.”

Wieniläiseen teollisuussukuun syntynyt Wittgenstein lahjoitti miljardiomaisuutensa sisaruksilleen ja vetäytyi alakoulun

MINUUS KATOAA LIALLISESSA MONINAISUUDESSA.

opettajaksi pikkukylään, mutta ei päässyt eroon ulkopuolisuuden tunteesta. Hän näki maailman ikään kuin sumean ikkunalasin takaa. Ajan positivistisen hengen vastaisesti, mutta tieteeseen nojautuen Wittgenstein väitti, että se, mikä antaa elämälle ja maailmalle mielekkyyden, on sanottavissa olevan tuolla puolen. Toisessa, postuumisti julkaistussa teoksessaan *Filosofisia tutkimuksia* (1953) hän luopui absoluuttisen kielen ajatuksesta, korosti arkikieltä ja kielipelejä ja väitti, että sanan merkitys on sen käyttö, ja ”maailmani rajat ovat kieleni rajat”.

CASSIRER

Ernst Cassirerin mukaan ihminen on merkkejä luova olento, joka antaa merkityksen maailmalle ja itselleen näitä merkkejä käyttämällä. Äidinkielen lisäksi on muita merkkijärjestelmiä, joita Cassirer kutsuu symbolisiksi muodoiksi, kuten myytti, taide, matematiikka tai musiikki. Kyky merkkien käyttämiseen mahdollistaa ihmisten kysymykset itsestään ja maailmasta.

Cassirer vastusti mystistä puhetta ”kansanluonteesta” tai ”kansan autenttisuudesta”, minkä hän näki johtavan kansalliskiihkoon. Kielitiedettä tutkittuaan hän joutui Wittgensteinin tavoin luopumaan puhtaan kie-

len ajatuksesta. Pääteostaan *Philosophie der symbolischen Formen* hän kirjoitti vuosikautia Berliinissä yliopiston ja kodin välisillä raitiovaunumatkoilla. Cassirer nimitettiin Hampurin yliopiston professoriksi ja vuonna 1929 rehtoriksi, kunnes hän pakeni perheineen natsien ja opetti loppuelämänsä Englannissa ja Yhdysvalloissa.

Cassirer oli filosofinelikosta ainoa, jonka tasapaino ei missään vaiheessa järkkynyt. Hän vietti vakaata perhe-elämää ja oli kotoaan akateemisessa maailmassa ja julkaisukäytännöissä. Vuonna 1927 hän kirjoitti puolisolleen: ”Voin ilman minkäänlaista vaikeutta ilmaista kaiken, mitä minun täytyy ilmaista”. Kolme muuta filosofia olisivat tuskin sanoneet näin.

HEIDEGGER

Martin Heideggerin pääteos *Sein und Zeit* (*Oleminen ja aika*, 1927) jäi pahasti kesken. Hänen kielenkäyttönsä oli usein läpitunkematon. Positivistifilosofi Rudolf Carnap piti Heideggerin kirjoitustapaa esimerkkinä mielettömästä kielenkäytöstä. Heidegger korosti Cassirerin tapaan kielen merkitystä, mutta ei nähnyt ihmisen olemisen perustaa merkkijärjestelmissä vaan ahdistuksessa ja rajallisuudessa, maailmaan heitetynä olemisessa (*Geworfenheit*). Tarvitaan rohkeutta, jotta voi nähdä pohjattoman kuilun siellä, mis-

tä on uskonut löytävänsä tukevan perustan.

Eilenbergerin mukaan Cassirerin sitoutuminen kulttuuristen muotojen moninaisuuteen saa vastaansa Schwartzwaldin mullassa ja mökissään kiinni olevan Heideggerin ajatuksen, että minuus katoaa liallisessa moninaisuudessa. Cassirerin kohtuullisuuden ja jatkuvuuden painotus törmää Heideggerin korostamaan radikaaliin katkokseen ja uuteen alkuun. Natsien astuttua valtaan Heidegger kohosi Freiburgin yliopiston rehtoriksi ja radikaalina ”uutena alkuna” liittyi natsipuolueeseen, mitä ei koskaan sodan jälkeen julkisesti katunut. Sodan jälkeen hän toisaalta vaikutti saksalaisen ympäristöajattelun ja -liikkeen syntyyn.

BENJAMIN

Walter Benjamin kuoli vuonna 1940 natsien ja paetessaan, eikä hänen uransa ennen sitäkään edennyt mallikkaasti. Vuonna 1929 hän oli akateemisessa maailmassa epähenkilö, joka oli jättänyt taakseen suuren määrän turhia professorihakua ja lupaavasti alkaneita, mutta kesken jääneitä hankkeita. Jatkuvaa rahapulaa hän ei jättänyt taakseen.

Benjamin kirjoitti satoja lehtiartikkeleita kaikista mahdollisista aiheista. Eilenbergerin sanoin hänen kirjoituksissaan ”jokainen ihminen, jokainen taideteos, jokainen arkielämän tilanne on hä-

nelle merkki, jonka salat on avattava. Ja kukin näistä merkeistä on dynaamisesti kytköksissä kaikkiin muihin merkkeihin” (s. 35). Benjaminin omalaatuinen tapa nähdä asiat fragmentteina ja tuloillaan olevina mutta samalla raunioitumistaan ennakkoiden, näkyy hänen kesken jääneessä pääteoksessaan *Passagen-Werk*. Pariisiin, ”1800-luvun pääkaupungin” kimaltavissa kauppakujissa, jotka ovat osin luo-

lia, osin huoneita, osin käytäviä ja osin katutilaa, heijastuu koko moderni kapitalismi.

Eilenbergerin mielestä Benjaminin ajattelu on yksi ääripää siinä 1920-luvun jännitteessä, joka ajoi eteenpäin kolmen filosofikollegan ajattelua. Siinä missä Cassirer halusi koota moniäänisyydestä yhden yhtenäisen järjestelmän, Benjamin ajoi kohti suuria kontrasteja ja tiedon muuntuvia kasautumia.

Heideggerin kuolemanpelon sijasta Benjamin hurmioitui.

Taikurien aika imaisee lukijan taikapiiriinsä, ja Tommi Uschahovin sujuva suomennos on asiantunteva. Teos ei vaadi laajaa filosofian tuntemusta, mutta jonkinasteinen harrastuneisuus on hyödyksi.

JUSSI ONNISMAA

dosentti, työnohjaajakouluttaja
Werka kehitys Oy

VAPAAN SIVISTYSTYÖN VIESTINTÄ -koulutusohjelma

Viestintä on tavalla tai toisella osa jokaisen työtä.

Vapaan sivistystyön viestintä -koulutusohjelma on käytännönläheistä henkilöstökoulutusta. Koulutuksessa esitellään viestinnän, markkinoinnin ja palveluotoilun keinoja tueksi oppilaitosarjen haasteisiin.

Tavoitteena on innostaa ja rohkaista viestinnän tekemiseen – kaikki on viestintää!

Katso opetusvideot ja lue lisää:
bit.ly/vapaan_sivistystyön_viestintä

Hanketta rahoittaa
opetus- ja kulttuuriministeriö.

Kaikki arjen tilanteet ovat viestintätilanteita.
Kouluttaja Krista Keränen tuntee palveluotoilun.
Kuva: Sari Hormio